

MELITA VILIČIĆ

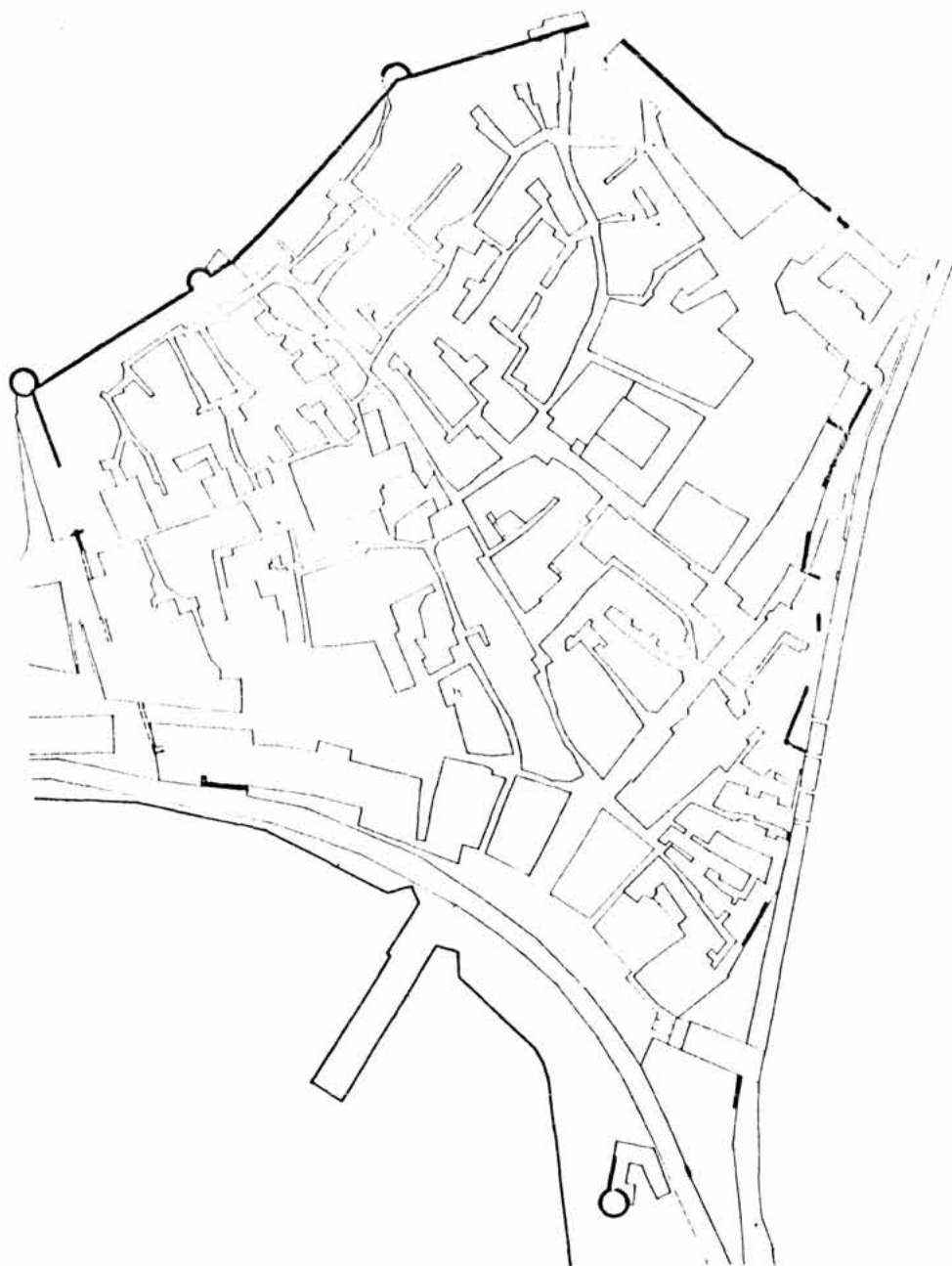
**SKICE GRAFIČKIH REKONSTRUKCIJA NEKIH
DREVNIH SENJSKIH SAKRALNIH GRADEVINA**Srebrnjak 48
HR 41000 ZagrebIzvorni znanstveni rad
UDC: 726.5(497.13)
Ur.: 1991–09–23

Na temelju dugogodišnjih istraživanja senjske arhitekture, te arhivske građe i stručne literature, autorica donosi grafičke rekonstrukcije i druge važne podatke o senjskim sakralnim građevinama. Navode se podaci o drugim važnim građevinama što sve zajedno predstavlja vrlo vrijedan i važan doprinos proučavanju bogate arhitektonske baštine grada Senja.

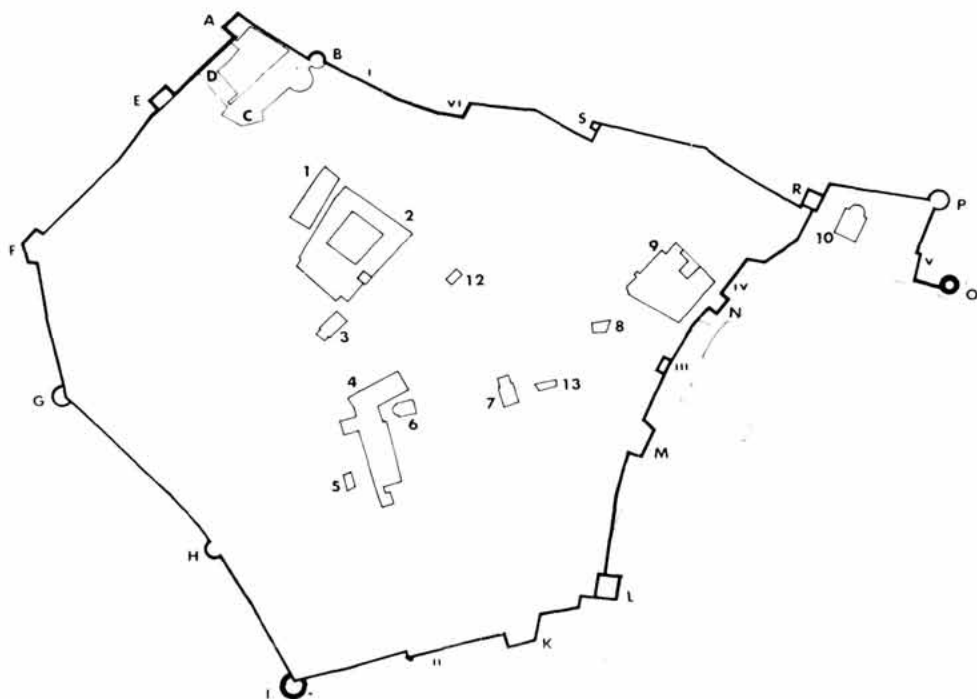
Najraniji popis senjskih crkvi potječe iz kraja XVII. stoljeća. Poznati je to izvještaj Valvasora, koji u svom opisu Senja¹ godine 1689. među ostalim navodi: »Glavna crkva posvećena je našoj dragoj Gospi, druga sv. Jurju kao gradskom zaštitniku, treća sv. Ani, četvrta sv. Inocenciju, peta sv. Magdaleni, šesta sv. Ivanu Krstitelju, sedma sv. Duhu, osma sv. Roku, deveta ponovo Majci Božjoj, deseta sv. Antunu Opatu, jedanaesta sv. Vidu, dvanaesta opet našoj dragoj Gospi. K tome još dva samostana, jedan franjevački i reda sv. Franje, drugi sv. Nikole, tako se u svemu može nabrojiti četrnaest crkvi.«

Očito je da je do tog XVII. stoljeća vrijeme već porušilo neke crkve, jer se u dokumentima do tada spominju i neke druge. Tako na primjer u XII. stoljeću sv. Juraj sa samostanom,² u XIV. stoljeću crkve sv. Filipa i Jakova, te sv. Jeronima,³ u XIV. i XVI. stoljeću Kuzme i Damjana,⁴ te u XV. stoljeću sv. Margarete u kaštelu.⁵ Neke od njih vjerojatno su bile unutar gradskih zidina, a neke izvan njih.

Nas ovdje zanimaju crkve na čije smo tragove mogli naići na arealu unutar nekadanjih senjskih zidina (sl. 1)⁶ a koje smo na temelju starih planova i nalaza na terenu mogli grafički rekonstruirati. Na tom arealu (sl. 2) prikazan je njihov smještaj: 1. Sv. Duh, 2. franjevačka crkva sa samostanom, 3. Sv. Ivan Krstitelj, 4. katedrala, 5. Sv. Juraj, 6. Sv. Ana (?), 7. Sv. Marija Magdalena, 8. Sv. Rok, 9. Sv. Nikola sa samostanom, 10. Sv. Antun Opat, 11. Sv. Marija Art izvan zidina, 12. »azil«, 13. gradska loža.

Slika 1. Geodetski snimak Senja iz 1957. godine sa urisanim postojećim zidinama

Slika 2. Prikaz smještaja navedenih crkava unutar nekadanjih gradskih zidina

Kako su te crkve mogle izgledati izvorno, ili bar u XVII/XVIII. stoljeću kada o njima ima najviše podataka?

Na to pitanje odgovor nam daju stari planovi i vedute Senja, kao i današnji ostaci, često samo fragmenti tih drevnih sakralnih građevina, pa se iz toga mogao zaključiti njihov tlocrtni tip i volumen, i skicozno ih grafički rekonstruirati.

Grafička rekonstrukcija *katedrale sv. Marije* detaljno je obrađena,⁷ pa ćemo ovdje posve ukratko iznijeti samo najbitnije.

Na današnjem pročelju katedrale (sl. 3) jasno se mogu očitati faze njene izgradnje. Takvo je pročelje bilo izvirelo ispod žbuke kada je, oštećena bombardiranjem u II. svjetskom ratu, iza toga bila restaurirana. Sastoji se od središnjega romaničkog dijela i s obje strane dodatnih dijelova.⁸ No i taj središnji romanički dio kao da nije nastao odjednom, jer je manji donji dio izgrađen od kamena, a ostali pretežni dio od opeka s bogatom profilacijom. Ta se profilacija sastoji od tri visinska reda po pet, tri, pa četiri slijepe arkadice, gdje je unutar srednjega visinskog reda interpoliran prozorski otvor.

Odgovaralo bi to onome što o njezinoj izgradnji možemo zaključiti prema starim senjskim dokumentima.

Slika 3. Srednji dio ulaznog pročelja katedrale

Kako su profilacije toga ugla identične s onima pročelja, jasno se nameće uvjerenje da je ta cijela bočna fasada orijentirana na Stari trg, gdje su se odigravali za Senj mnogi važni događaji, morala biti jednako tako tretirana, i kao takva mogla je biti grafički rekonstruirana s tri – ili četiri – prozorska otvora na toj fasadi prema trgu.

Senj je u to doba svog prvog cvata za Frankopana bio jedno od središta trgovačkog i prometnog života na našem dijelu Jadrana. Kao takav mogao je imati i bogato dekoriranu katedralu, slično kao i crkve susjednog apeninskog poluotoka, s čijim je gradovima u stalnom kontaktu.

U duhu je tog vremena da je trg uz podužnu stranu, a ne uz prednje pročelje, pa se osobita pozornost posvećuje upravo toj fasadi. Tako da ne samo što se mogao prema današnjoj arhitektonskoj snimci tlocrta katedrale jasno odrediti njen izvorni tlocrt nego se prema tim profilacijama mogla odrediti i njena najvjerojatnija visina, dakle kompletan volumen (sl. 5, 6, 7, 8).

Njena izgradnja započinje vjerojatno u XII. stoljeću, u vrijeme kada senjski biskup 1169. spominje⁹ da je daljnje vrijeme dograđuje.

Poznati dokument iz godine 1271.¹⁰ koji govoreći o izboru krčkoga, modruškog i vinodolskog kneza Vida i njegovih nasljednika za vječite potestate grada, izričekom navodi da se to odigralo pred crkvom Blažene Djevice Marije – očito katedralom. Tada dakle već postoji taj današnji središnji, a onda jednobrodni romanički korpus crkve bogato ukrašen profilacijom. Takva katedrala ostaje do XVIII. stoljeća, kada se s obje strane dograđuje i tako postaje trobrodna bazilika.

Nakon bombardiranja izvirió je i ugao tog izvorno jednobrodnog korpusa kojim on završava prema svestištu (sl. 4).

U svojoj veduti Stier godine 1660. (sl. 9) prikazuje je s bogato urešenim pročeljem prema Starom trgu i tornjem poput kule promatračnice, a i Valvasor je 1689. (sl. 10) prikazuje također s tornjem istog izgleda. Takav toranj prikazan je i na veduti iz godine 1749. (sl. 11), dok je na planu iz godine 1763. (sl. 12) već prikazana kao trobrodna tlocrta, dakako ne u realističnom liku, nego više–manje simbolično kao i crkve uz nju: sv. Ivana Krstitelja, sv. Franje sa samostanom i Sv. Duha.

Crkva sv. Franje u Senju spominje se u dokumentima počevši od 1272.¹¹ No tu se radilo o onoj crkvi sa samostanom »prope muros civitatis«, a koja se ruši pri izgradnji Nehaja. Često se navodi kako je zbog bojazni od turskih napada tre-

balo ojačati obrambenu moć Senja. U tu svrhu ne samo što se obnavljaju zidine nego kapetan senjski Ivan Lenković podiže na brežuljku pokraj Senja obrambenu utvrdu Nehaj kao centar obrane. A da se Turci ne bi mogli utaboriti u građevinama izvan gradskih zidina, to se iz tih strateških razloga ruše sve veće građevine u njegovoj blizini, osobito crkve i samostani.

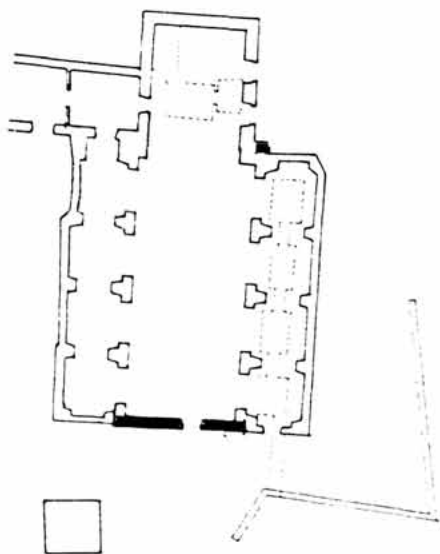
Pavao R. Vitezović o tome piše:¹² »1559: Razorisse fratri Klostar S. Ferenca izvan Szenya i novoga nutri pocesse zidati...«

O toj crkvi sa samostanom sv. Franje unutar zidina bit će ovdje tek ukratko referirano.¹³ Vrijednost te crkve za Senj nije bila toliko u njevoj arhitektonskoj kvaliteti koliko u sadržaju: nadgrobnim pločama drevnih slavni senjskih obitelji (sl. 13). To je crkva koja je u drugom svjetskom ratu porušena, a od nje je ostao samo ruševan toranj.

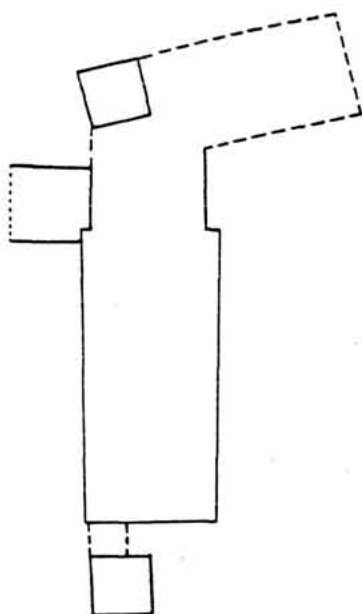
Ta je crkva bila godine 1894. arhitektonski snimljena,¹⁴ pa su nam tako poznati tlocrt, presjeci i pročelje, te nam je ovdje samo izvijestiti o promjenama koje su se do tada desile prema njenom izvornom izgledu u XVI. stoljeću.

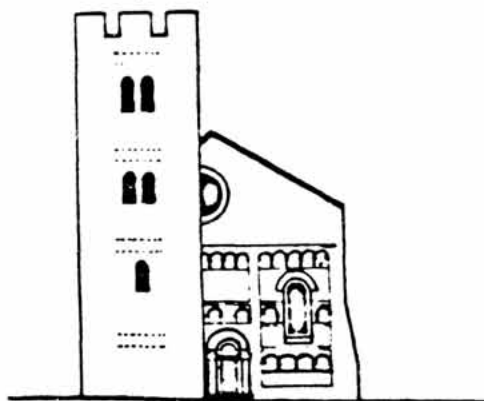
Slika 4. Ugao katedrale sv. Marije prema svetištu

Slika 5. Današnji tlocrt katedrale sa naznačenim ostacima romaničkog korpusa

Slika 6. Grafička rekonstrukcija konture tlocrta katedrale (XII. ?) do XVIII. stoljeća

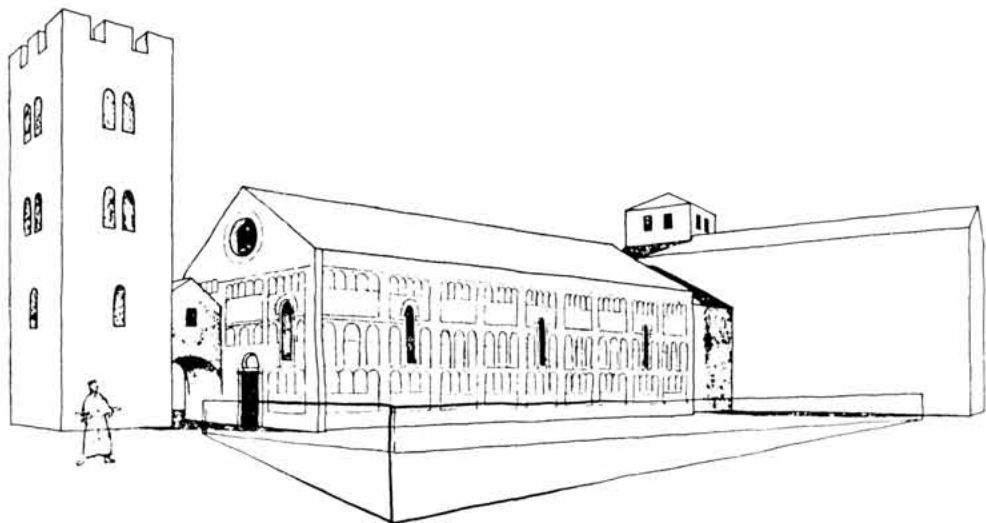

Slika 7. Grafička rekonstrukcija ulaznog pročelja katedrale do XVIII. stoljeća

Naime, prema veduti iz godine 1749. (sl. 11) iznad završetka tornja kakav je bio sačuvan i u svom ruševnom stanju stoji napisano: franc. closter. No na Valvasorovoj nešto ranijoj veduti (sl. 10) iz kraja XVII. stoljeća toranj nema taj kasniji barokni završetak, nego slični onom katedrale iz istog razdoblja: završetak oblikovan poput promatračnice, fortifikacionog karaktera, pa se skica grafičke rekonstrukcije odnosi samo na tu izmjenju (sl. 14).

Zgrada samostana ostala je sačuvana, samo služi drugim namjenama.

Crkva sv. Duha, na koju se odnose dokumenti prije 1550. godine bila je izvan zidina.¹⁵

Slika 8. Grafička rekonstrukcija kompleksa katedrale, tornja–kule i biskupskog dvora

I ona se ruši iz strateških razloga pri izgradnji Nehaja, kao i ostale veće građevine izvan zidina. Unutar zidina ona se podiže godine 1559.¹⁶

U dokumentima se uz crkvu od XVI. do XVIII. stoljeća spominje »gostinjac«: hospicij, prenoćište, dom za starce i gradsko sirotište, sklonište za putnike i hodočasnike, tipična institucija već srednjovjekovnih gradova.

Iako je crkva u dokumentima često spominjana, lokacija joj je prvi put grafički dokumentirana planom Senja iz godine 1763. (sl. 12), gdje je shematski prikazan njen tlocrt. Locirana na velikom trgu pred kaštelom, uskom je ulicom odvojena od franjevačkog samostana. Sekularizirana je godine 1856.¹⁷ (sl. 15).

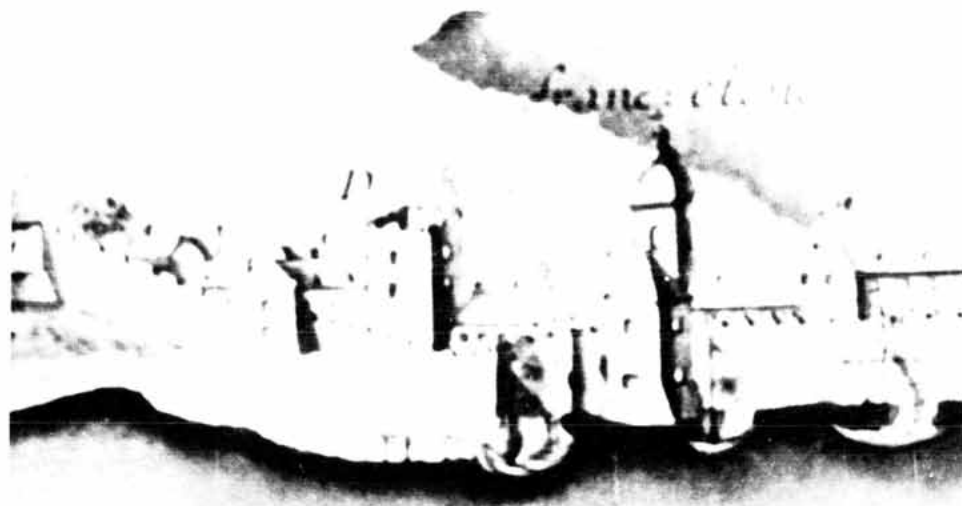
Prema tom planu iz godine 1763. prostor crkve s jasno naznačenim pravokutnim svetištem sačinjavao bi

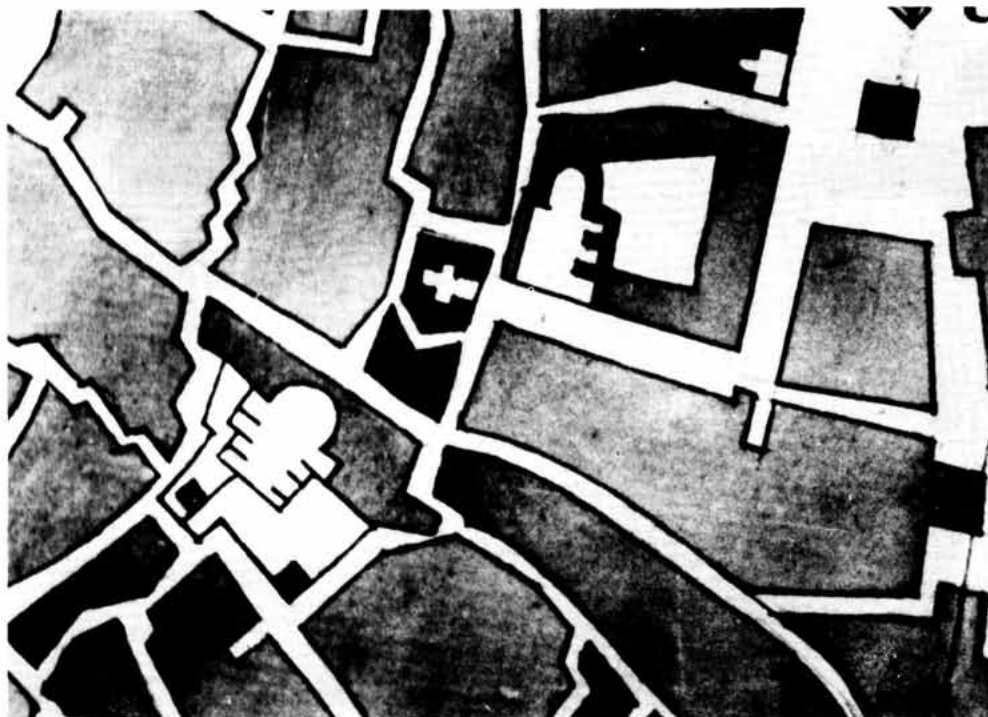
Slika 9. Dio vedute Stiera iz 1660. godine, Beč, Nacionalna biblioteka, zbirka rukopisa, 8608/102

Slika 10. Valvasor 1689., op. cit., Zagreb, državni arhiv RH 1712

Slika 11. Dio vedute iz 1749. godine, Beč, Ratni arhiv. B IX c 850

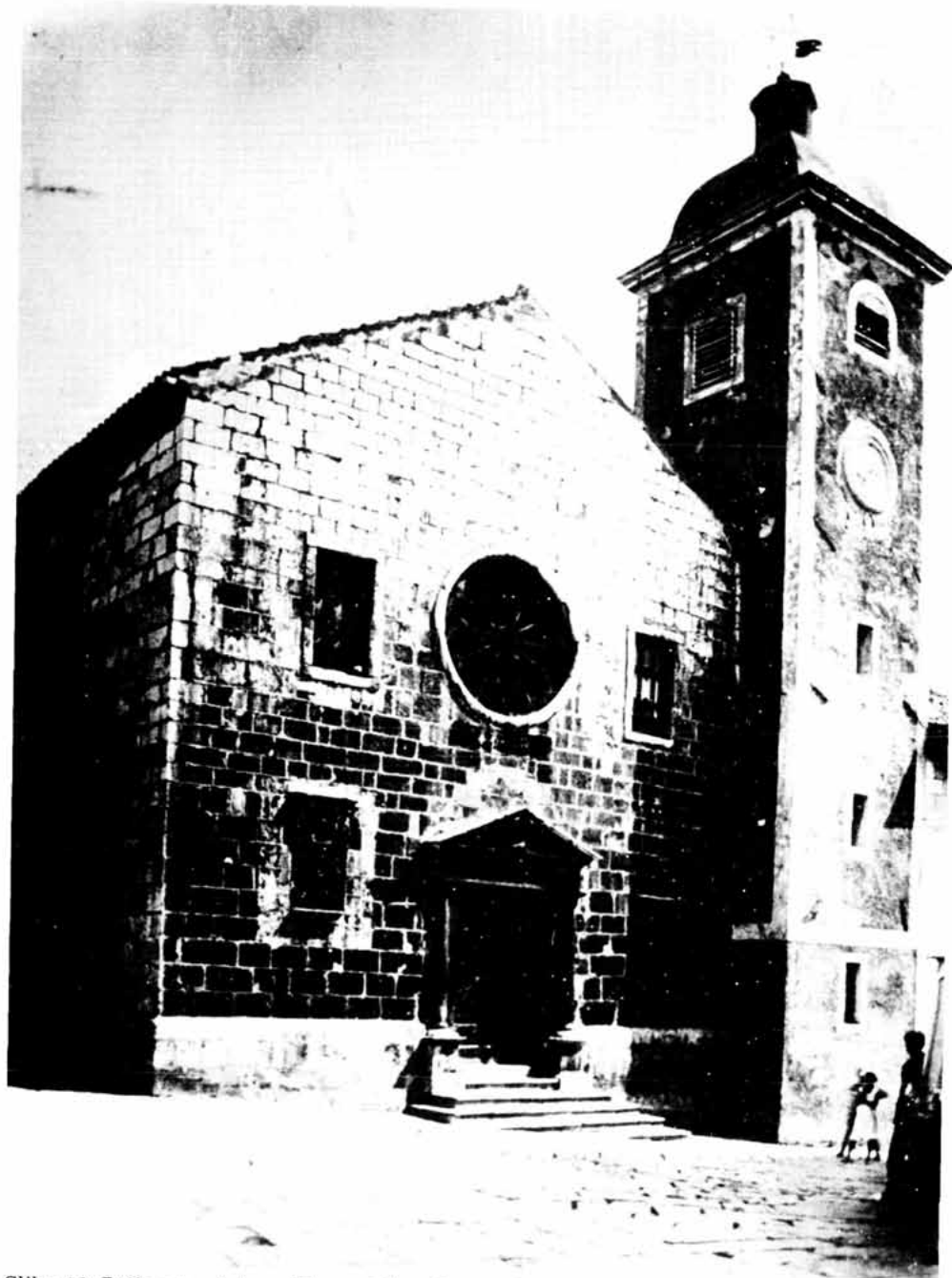
Slika 12. Dio plana Senja iz 1763. godine, Beč, Arhiv dvorske komore, O-162

samo trećinu površine današnje stambene kuće, samo dio uz trg. Možda još jasnije podatke daje plan Senja iz godine 1779,¹⁸ gdje su na prostoru današnje stambene kuće jasno naznačena tri dijela, od kojih kao da prva dva uz trg naznačuju različite arhitektonske mase, dok stražnji, treći dio kao da prikazuje otvoreni prostor, dvorište.

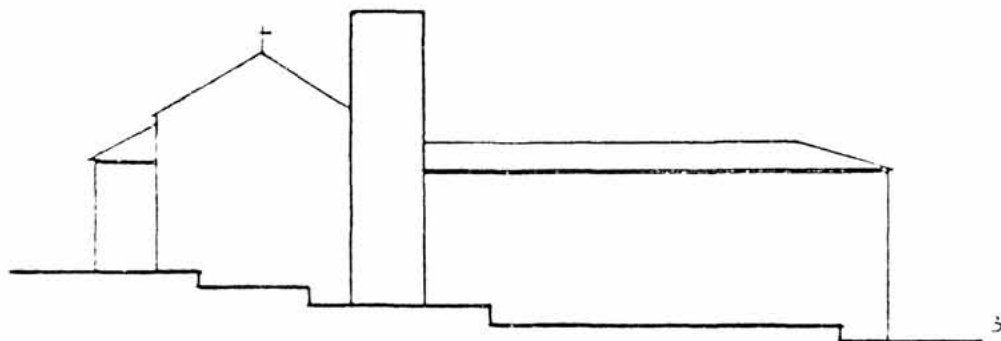
Današnji arhitektonski snimak prizemlja, I. i II. kata dovodi do stanovitih zaključaka (sl. 16). Velika debljina vanjskih zidova glavne fronte kontinuirano teče od prizemlja do stropa II. kata, a te je iste debljine i vanjski zid podužne fronte, kao i fragmenti zidova u udaljenostima koje bi odgovarale navedenim volumenima što ih sugerira plan iz godine 1779.

Postavlja se dakle pitanje, nije li gostinjac bio uz samu crkvu, u njenom nastavku iza svetišta, pod istim krovom s njim, nešto nižim nego što je onaj prednjeg dijela crkve – odatle dva volumena, kako je to uobičajeno, samo što je onaj niži srazmjerno dulji nego što bi odgovaralo potrebama svetišta i sakristije – dok je tada zadnju trećinu današnje stambene kuće sačinjavalo ograđeno dvorište, kako je to skicozno prikazano na slici (sl. 17).

Takvom interpretacijom dva i danas postojeća debela zida što teku paralelno sa stražnjom fasadom dobivaju svoje arhitektonsko logično tumačenje: prvi zid

Slika 13. Prijeratna fotografija pročelja crkve sv. Franje

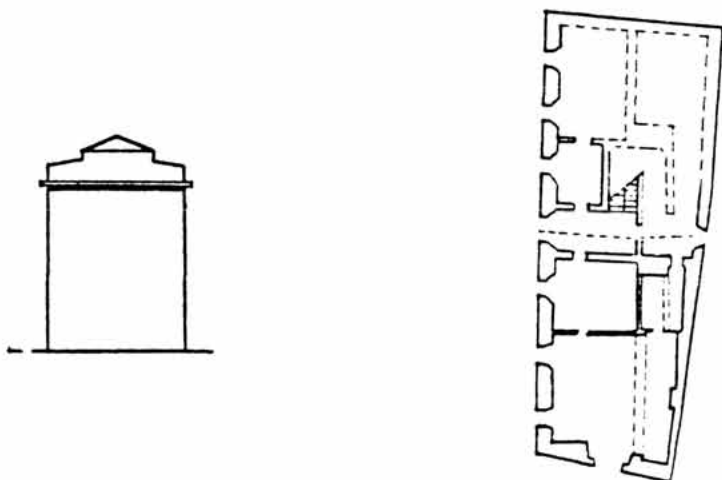
Slika 14. Skica grafičke rekonstrukcije istog pročelja

označuje kraj pravokutnog svetišta, a drugi završetak sakralne zgrade koja pod jednim krovom iste visine smještava i svetište i gostinjac, što je moguće pretpostaviti u ovom slučaju, jer je on, sudeći po dokumentima, neobično važan dio crkve, ili se gotovo može reći da je ova crkva važan njegov dio, budući da hodočasnici dobivaju oprost grijeha ako »...posjete crkvu senjskog gostinjca sv. Duha...«¹⁹

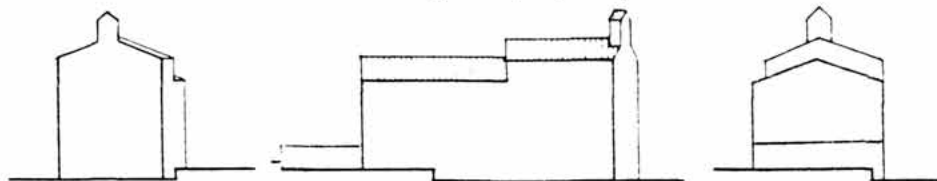
Visina same crkve mogla se odrediti upravo prema istoj debljini zidova do uključivo II. kata, kao i danas postojeće stambene zgrade više-manje iste visine, nadodajući joj iznad glavnog pročelja u skici grafičke rekonstrukcije zvonik-preslicu sa zvonom.

Slika 15. Pročelje sekularizirane crkve sv. Duha

Slika 16. Arhitektonski snimak tlocrta prizemlja i pročelja

Slika 17. Skica grafičke rekonstrukcije crkve sv. Duha

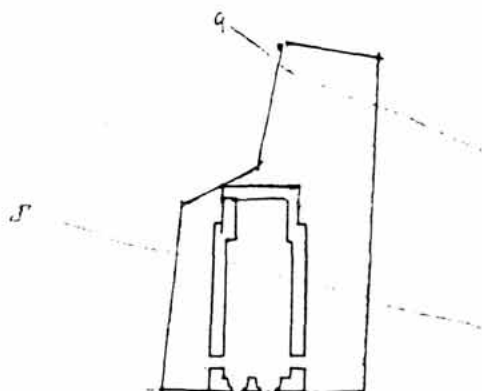
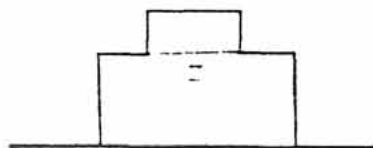

Slika 18. Pročelje nekadanje crkve sv. Ivana Krstitelja

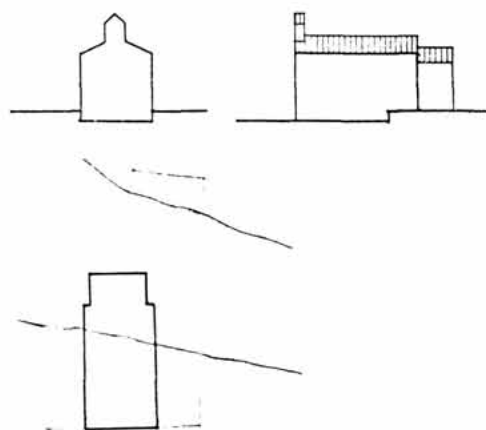
Crkva sv. Ivana Krstitelja spominje se već godine 1271,²⁰ a i mnogo puta kasnije u starim senjskim dokumentima. Sekularizirana je i ona, vjerojatno u prošlom stoljeću, kada je pregrađena i dograđena i kada se opisuje kao stambena kuća Jove Petrovića »tik crkve sv. Franje«. ²¹ Otada je služila raznim namjenama (sl. 18).

Grafički je prikazana u spominjanom planu iz godine 1763. (sl. 12), dakako shematizirano, kao jednobrodna crkva sa transeptom, a jednako tako tek malo drugačijeg tlocrta na planu iz vremena oko godine 1800.,²² ponovno shematski.

Prema današnjim arhitektonskim snimcima (sl. 19) ona je jednobrodna pačevorinasta tlocrta (bez transepta) u čijem je produženju nešto sužena pravokutna apsida. Na njenom pročelju još je danas vidljiv ostatak gotičke profilacije prozora, te vjerojatno dio portala, pa su se prema svim tim podacima mogli skicozno grafički rekonstruirati njeni volumeni, dodavši glavnom pročelju na vrhu preslicu. (sl. 20) Kao i druge senjske crkve izuzev katedrale, crkve sv. Franje i kasnije one sv. Nikole, koje su imale tornjeve, i ona kao znak sakralne građevine na pročelju ima preslicu, skroman ali prepoznatljiv znak da se radi o crkvi.

Slika 19. Arhitektonski snimak današnjeg stanja — skica

Slika 20. Skica grafičke rekonstrukcije crkve sv. Ivana Krstitelja

Kada je u Senju riječ o *crkvi sv. Jurja*, onda se radi o dvije crkve iz raznih vremena.

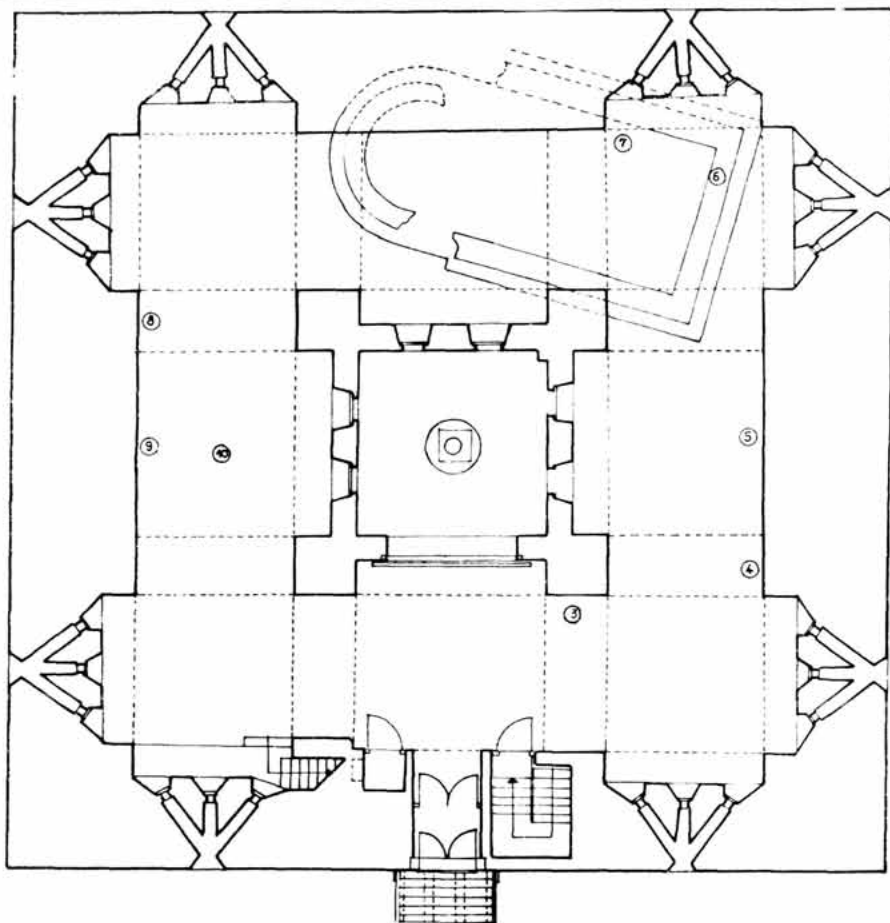
Prva crkva sv. Jurja spominje se u jednom od najstarijih dokumenata o Senju (uvodno spomenutom), u onom iz 1184/5, kada kralj Bela III daruje templarima grad Senj s okolicom, s crkvom sv. Jurja izvan grada, uz koju se dograđuje samostan.

Nikad nije utvrđena njena lokacija.²³ No kako je riječ o tome da je bila blizu Senja, postavlja se pitanje nije li to crkva na čije se ostatke naišlo pri obnovi Nehaja.²⁴

U Nehaju ispod poda traveje paralelne s ulazom pronađen je naime dio zida (sl. 21) visine oko 0. 50 m neke starije crkvice veličine 10. 25 x 5. 75 m. Sačuvan je jasan njen pravokutni tlocrtni oblik sa širokom polukružnom apsidom i donjim dijelom oltara u njoj.²⁵

Turci su naime do godine 1522. bili porobili i spalili među ostalim crkvu i samostan sv. Jurja kao i franjevac. Kako je već navedeno, bilo je to teško doba za Senj i njegove crkvene prilike, uzrokovano turskom opasnošću i padom ugleda Frankopana, za čije je vrijeme Senj bio proživio svoje prvo veliko razdoblje.

U to vrijeme kapetan senjski Ivan Lenković podiže utvrdu Nehaj, te (kako je već navedeno, prije njene izgradnje koja je dovršena 1558. godine) ruši sve veće

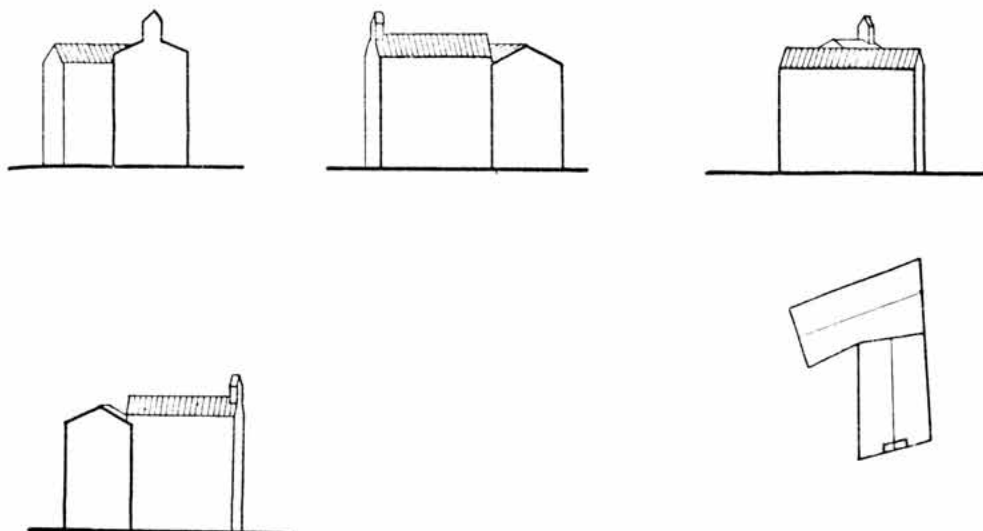
Slika 21. Ruševine crkve sv. Jurja (?) u Nehaju

građevine izvan zidina, kako Turci u njima ne bi nailazili skloništa, pa je moguće da utvrdu podiže na lokalitetu nekadanje crkve sv. Jurja, čije ostatke zidina ostavlja pod podom utvrde.

No o drugoj sakralnoj građevini je riječ kada crkvu sv. Jurja, gradskog zaštitnika, spominje Valvasor krajem XVII. stoljeća.

Kukuljević u svojim »Putnim uspomenu«²⁶ piše da je ta crkva bila locirana na omanjem prostoru između katedrale i rodne kuće S. S. Kranjčevića, a nedugo zatim je srušena. Na njoj da je bio natpis glagoljicom iz godine 1540, možda vrijeme njene izgradnje. A to bi doista moglo odgovarati, da je tada, kad je porušena stara crkva sv. Jurja, na toj novoj lokaciji podignuta nova crkva posvećena istom svecu.

Iz dokumenata saznajemo da je igrala važnu ulogu u životu grada u XVII. i XVIII. stoljeću. Spominje je dokument iz godine 1698, gdje se navodi: »...nego

Slika 22. Skica grafičke rekonstrukcije crkve sv. Jurja unutar zidina

najpervo oglasenim v. excellencie pod glas zvogniena zvona nasega canfaluna crique svetoga Jurja po nasoy starog uzanczi y navadi...²⁷ i u XVIII. stoljeću, kada bi veliko vijeće i senat sazivali suci zvonom crkve sv. Jurja.²⁸

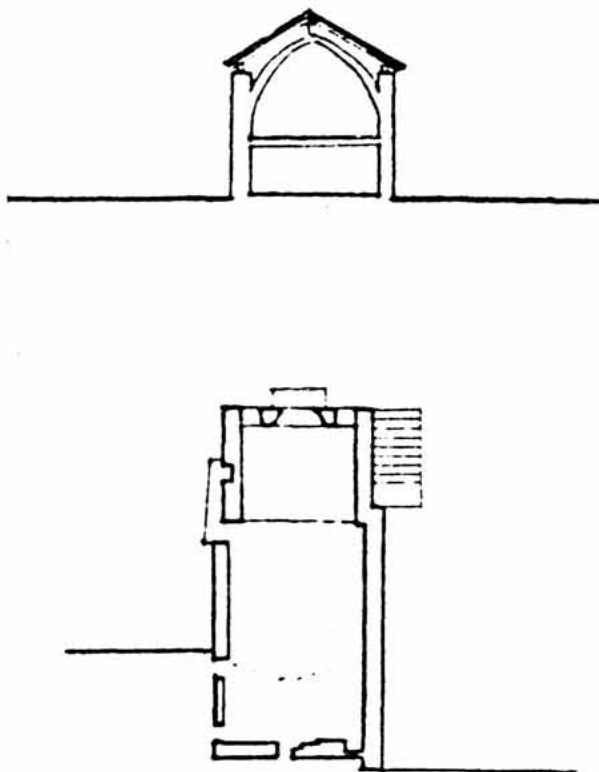
Slika 23. Sekularizirana crkva sv. Marije Magdalene

Na planu Senja iz godine 1779. na mjestu gdje je danas između katedrale i rodne kuće S. S. Kranjčevića neizgrađen prostor, označeno je postojanje jednog arhitektonskog objekta, a jednako tako i na planu iz godine 1785.

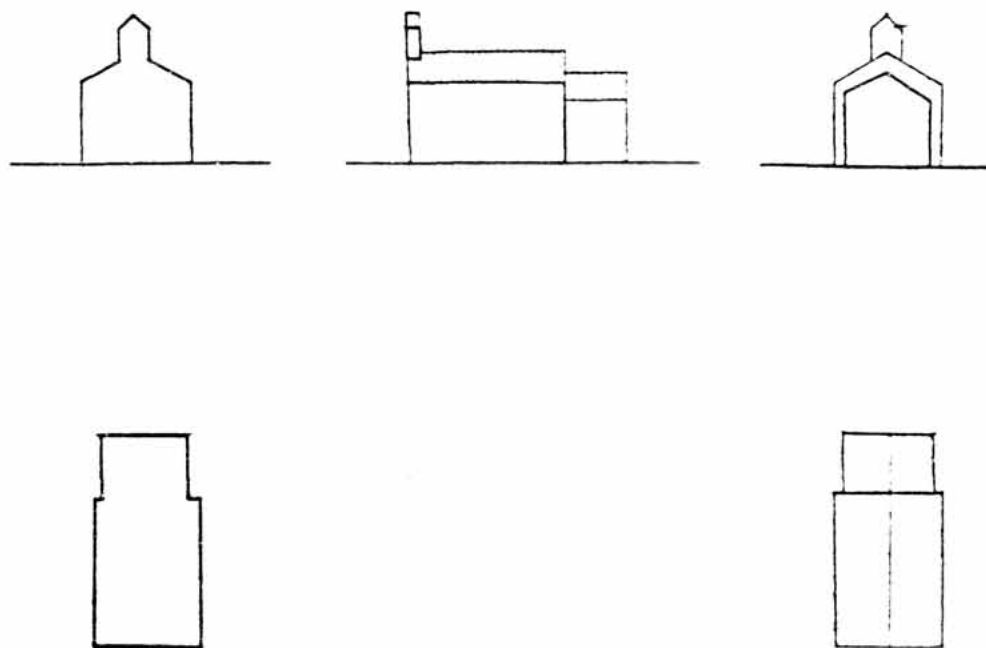
Mogli smo je tlocrtno skicozno grafički rekonstruirati samo prema tim planovima, a kao volumen što odgovara spomenutoj lokaciji, s preslicom nad ulazom u duhu ostalih senjskih crkvi. Pa iako hipotetične grafičke rekonstrukcije, i ona je očito davala biljeg tom dijelu grada (sl. 22).

Crkva sv. Marije Magdalene prvi se puta spominje godine 1380.²⁹ Locirana je prema opisima senjske bune 1719–1722.,³⁰ gdje se navodi: »izvedu se dva gradska topa, napere ih i posade više crkve sv. Marije Magdalene (danas više kuće Kregarove) a drugi niže dvora biskupova i stanu gruvati svom silom u kuće Vukasovićah...« i opis istog događaja iz 1877.³¹ »...dovuku dva gradska topa, namjeste jih više crkve sv. Marije Mandaljene (sada kuća građanina Josipa Kandida de Castrocampo), te stanu pucati u kuću Vukasovića tik prvostolne crkve...« I napokon podatak iz godine 1940.³² »Crkvice sv. Marije Magdalene nalazila se, po Magdiću, u kući Josipa Kandida, možda sada Vlatkovićevoj, a nekadašnjoj Brijačkoj ulici.« Slično o njoj izvješćuju i drugi,³³ kao i to da je »...pod gradskim patronatom i na njezino su se zvono okupljali vijećnici...«³⁴

Iza rata u Vlatkovićevoj ulici, na mjestu koje može odgovarati svim spomenutim opisima, naišlo se na jednu sekulariziranu crkvu u ruševnom stanju. Iz zemaljskih knjiga što su vođene od godine 1790. proizlazi da je vlasnik bio spomenuti Josip Kandid. To kao i njene stilske oznake, ostaci oslikanja, dovode do zaključka da je time ponovno otkrivena ta u Senju mnogo spominjana stara crkva (sl. 23). Mogla se arhitektonski snimiti i u tlocrtu i presjeku (sl. 24). To je crkva pačetvorinasta tlocrta s nešto užom pačetvorinastom apsidom, a presjek govori o čistoj gotičkoj konstrukciji gdje stijene cijelom svojom bočnom stranom prelaze u svod gotičkog oblika, čime slični na mnogobrojne crkvice našega sjevernog dijela Jadrana iz istog razdoblja. Tlocrtno slični crkvi sv. Ivana Krstitelja, samo što je većeg raspona.

Slika 24. Arhitektonski snimak nekadašnje crkve sv. Marije Magdalene

Slika 25. Skica grafičke rekonstrukcije crkve sv. Marije Magdalene

Kako je točno arhitektonski snimljena, to se može i grafički rekonstruirati. Bila je orijentirana poput katedrale, što znači da je ulaz u nju bio sa suprotne strane nego što je danas, kuda je očito bio premješten pri sekularizaciji. Prema svim njenim sačuvanim dimenzijama duljine, širine i visine možemo je skicozno grafički rekonstruirati od višeg glavnog dijela i nižeg iznad svetišta. Na glavnom pročelju dodana je preslica, kako je to vjerojatno u staro doba i bilo (sl. 25). Na njoj su ostali sačuvani poneki stilski tragovi.

Od *crkve sv. Antuna Opata* sačuvan je prikaz tlocrta na svim planovima Senja počevši od onoga Stierova iz godine 1660.,³⁵ a najjasniji je na planu Senja iz vermena oko godine 1800. (sl. 26). U planu iz godine 1788. (?)³⁶ u legendi (pod: ii) za nju piše »sekularizirana crkva sv. Antuna, sada magazin lučkih potreština«. Time je tlocrt crkve koji je urisan u svim planovima na lokalitetu u predzidu u blizini kule Šabac potvrđen kao onaj crkve sv. Antuna. Za vrijeme prošlog rata ovako sekularizirana kompletno je stradala.

Čini se da je nitko osim Valvasora ne spominje. U ranim vedutama i planovima prikazana je različito orijentirana. Vidimo međutim svakako da je bila pačetvornasta tlocrta s polukružnom apsidom. Prenesena u nama jasnije mjerilo, mogla je

s preslicom na vrhu glavnog pročelja biti samo hipotetično grafički skicozno rekonstruirana (sl. 27).

Mada o *crkvi sv. Nikole* sa samostanom imamo mnoštvo pisanih dokumenata, to o njenom izgledu nemamo pravih podataka, osim onih što pružaju vedute iz raznih vremena i stari planovi Senja.

Najstariji dokument koji je spominje potječe iz godine 1378. kada je darovana dominikancima,³⁷ a 1380. spominje se uz crkvu i njihov samostan.³⁸ Napušteni samostan i crkvu godine 1634. preuzimaju pavlini,³⁹ dok je na kraju, u XIX. stoljeću služila kao škola.⁴⁰

Prikazuju je u XVII. stoljeću Stierove vedute godine 1660. i Valvasorove godine 1689, kada je za sobom već imala trostoljetnu povijest.

U Stierovoj veduti iza zidina do mora nazire se crkva sv. Nikole s preslicom, a u Valvasorovoj veduti (sl. 10) ona se jasno raspoznaje, također prikazana s preslicom. Međutim u onoj iz godine 1749. već je s tornjem iznad kojeg piše: Pauliner, i takva ostaje do godine 1874, kada je zbog trošnosti porušena.⁴¹ Takvu je prikazuje i Standlova fotografija iz kraja XIX. stoljeća.

Prvi njen tlocrtni prikaz je iz godine 1763. (sl. 28), gdje je shematski prikazana kao trobrodna, te da je kompleks samostana obuhvaća.

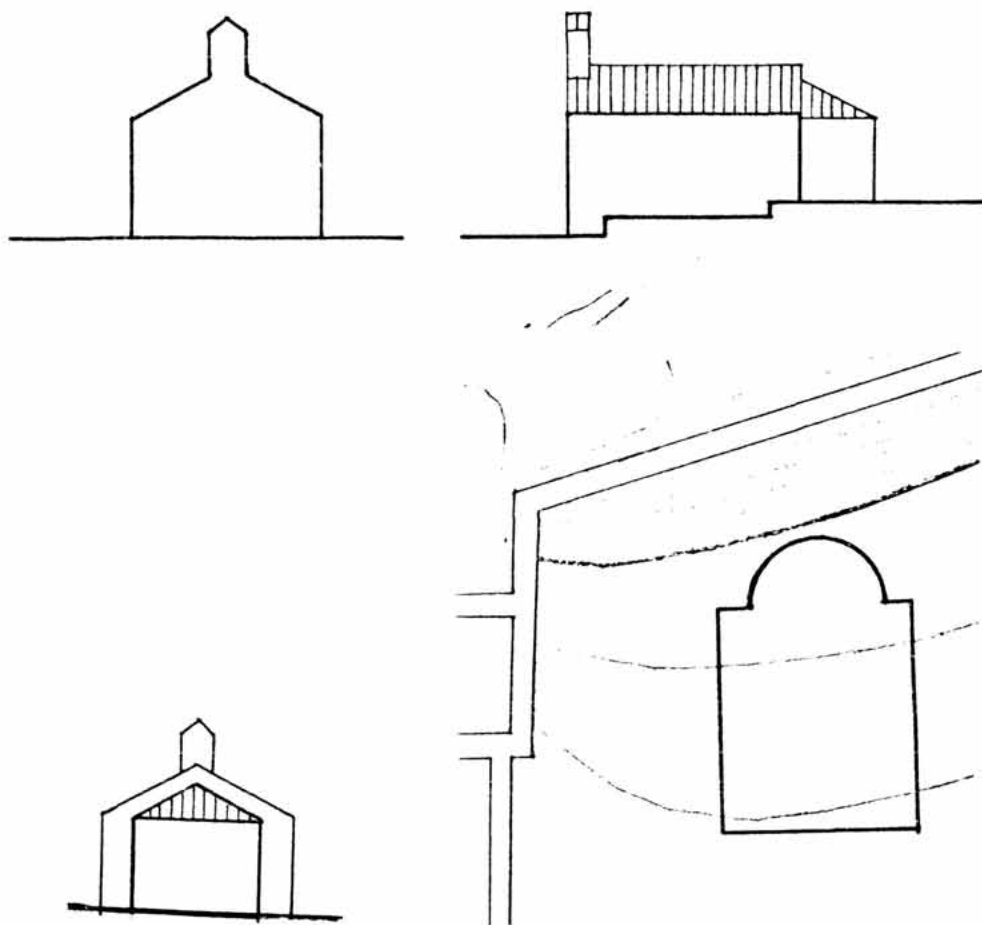
Plan iz godine 1779.,⁴² kao i kasniji, prikazuju tlocrtno kompleks crkve i samostana na mjestu gdje se bujica-potok slijevala u more i pritom često oštećivala upravo taj kompleks.

Ona je očito izvorno bila manja crkva s preslicom i obuhvaćena zgradom samostana, a u vrijeme sredinom XVII. stoljeća, kad je od dominikanaca preuzimaju pavlini, bila je obnovljena i povećana, a tada je dobila toranj.

Nas ovdje zanima njen izvorni izgled, dakle prije vremena kada je preuzimaju pavlini, i očito pregrađuju, dograđuju i dodaju joj toranj.

Slika 26. Tlocrt crkve sv. Antuna Opata na planu Senja iz vremena oko 1800. godine. Beč, Nacionalna biblioteka, zbirka karata: AA XVII 3

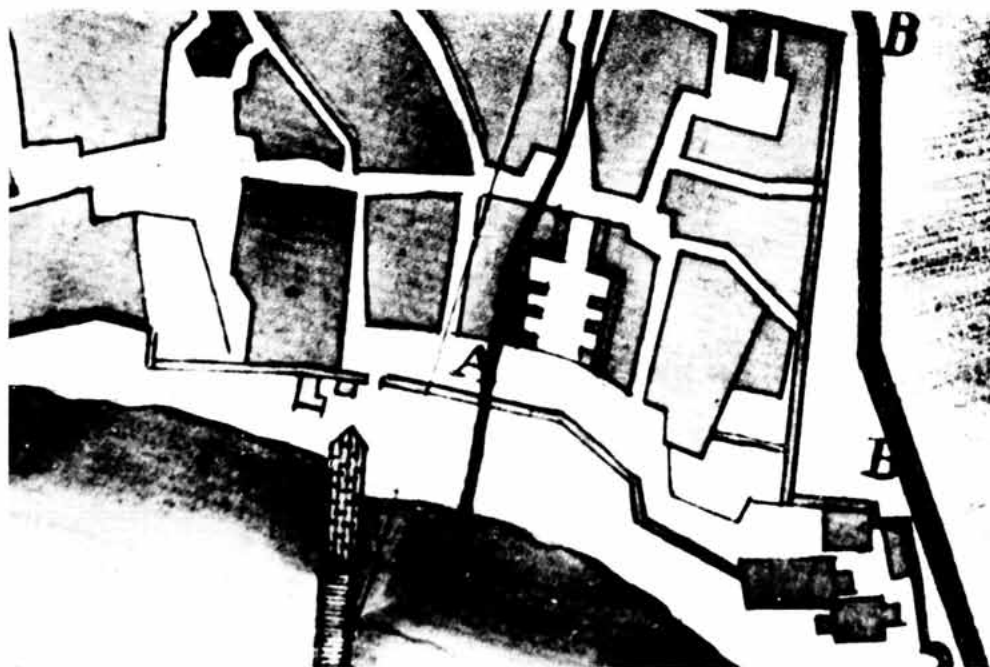

Slika 27. Skica grafičke rekonstrukcije crkve sv. Antuna Opata

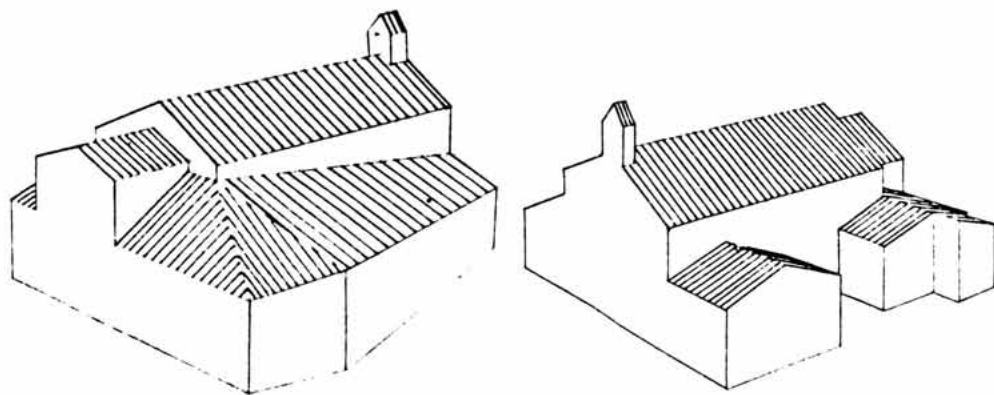
Svakako je prema postojećim dokumentima, pisanim i grafičkim, nemoguće sa sigurnošću grafički rekonstruirati taj njen izvorni izgled, onaj do XVII. stoljeća. Pa ipak konture crkve i samostana ostale su tlocrtno vidljive. Na trgu uz more na lokaciji bivšeg samostana i crkve sv. Nikole što je bila smještena gotovo uz same zidine prema moru, teku pločnici što su oblikovali ulice uz samostan sa crkvom i time jasno naznačuju tlocrtno konture tog sakralnoga građevnog kompleksa.

Pretpostavili smo da se te konture nisu bitno mijenjale i prema njima, kao i prema planu iz godine 1763., izvršili smo tlocrtno grafičku rekonstrukciju, a prema vedutama njen kompletni korpus.

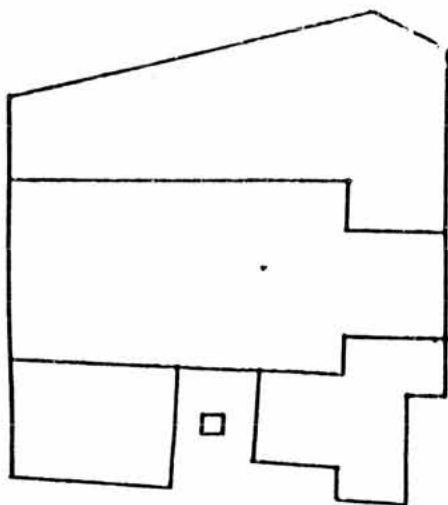
Dakako da je prema tim, ovdje iznesenim, vrlo oskudnim podacima mogla nastati samo posve hipotetična skica grafičke rekonstrukcije (sl. 29).

Slika 28. Tlocrt sv. Nikole u planu iz 1763. godine

Slika 29. Hipotetična skica grafičke rekonstrukcije crkve sv. Nikole sa samostanom

Slika 30. Zemljišni tlocrt crkve sv. Nikole sa samostanom

veća crkva jest ona sv. Duha, uz koju je spomenuti gostinjac. Ostale crkve, a vjerojatno i one na koje se više nije nailazilo, a spominjane su, bile su očito skromnih dimenzija, tek kuće uz ostale kuće urasle u tkivo grada, obogaćivale su ga, a tek preslica na vrhu glavnog pročelja označivala bi ih. Odatle bi se zvonom glasale i pozivale u vijećnicu na vijećanje, i u gradsku ložu na sudovanje, kako to stari dokumenti navode, pa su time imale važnu ulogu i u javnom životu grada.

Te grafičke rekonstrukcije, iako ovako samo skicozne, mogu nam ipak dočarati sav taj svijet sakralne arhitekture drevnog Senja unutar zidina, koji je očito u velikoj mjeri dao svoj biljeg sveukupnom izgledu Senja u to davno, drevno doba, bilo da se radi o većim crkvama, katedrali, onima sv. Franje i sv. Nikole sa samostanima, bilo o onim skromnim ovdje spomenutim i nespomenutim, čiji je broj bio impozantan.

Uz gotovo monumentalnu, vrlo bogato dekoriranu katedralu i veće crkve sv. Franje i sv. Nikole, jedina po svojim dimenzijama

Bilješke

- 1 Valvasor. Die Ehre des Herzogthmus Krain XII/IV, Leibach, 1689, 79.
O sakralnoj arhitekturi Senja pisali su mnogi. Navela sam ih kao i svu relevantnu dokumentaciju u: Arhitektonski spomenici Senja, Rad JAZU 360/1971, 97–121. U daljnjim bilješkama bit će navedeno samo najvažnije.
- 2 Cod. dipl. II, 191, 188
P. Tijan, Grad Senj u povijesti i kulturi hrvatskog naroda, HKS Senj, Zagreb, 1940, 14. i dr.
- 3 Cod. dipl. XV, 365–371
- 4 J. Klemenc, Senj u prehistorijsko i rimsko doba, HKS Senj, Zagreb, 1940, 4.
M. Bogović, Prijelazno stoljeće senjske crkve (1450/1550), S. Zb. 17/1990, 85, prema M. Pantelić, Senjski Lobkowitzov glagoljski kodeks iz 1359... S. Zb. VIII/1980, 357.
- 5 M. Sladović, Povest Biskupijah senjske i modruške ili krbavske, Trst, 1856, 265–6.
- 6 M. Viličić, Povijesna topografija Senja (I), Rad JAZU, 381, Zagreb, 1978, sl. 12, 13 i 14.
- 7 Senjski zbornik III/1967–8, 54–87.
- 8 A. Glavičić, Kulturno-povijesni vodič po Senju, S. Zb. I/1965, 286–9.
- 9 Cod. dipl. II, 84. CXII i dr.
- 10 Cod. dipl. V, 597–8. 48 i dr.

- 11 J. Frančišković, Crkva sv. Franje u Senju, Bogoslovska smotra XIX/1931, 413.
- 12 P. Ritter–Vitezović, Kronika aliti szpomen vszega szvieta vikov, Zagreb 1696, 97.
- 13 Opširnije u S. Zb. IV/1970, 225–240, u članku: Kakvu namjenu dati prostoru porušene memorijalne crkve sv. Franje u Senju.
- 14 J. Chvala, Crkva sv. Franje u Senju, Viesti društva inžinira i arhitekata, Zagreb XV/1, 1894, 63.
- 15 A. Glavičić, op. cit., 65.
- 16 M. Magdić, Topografija i poviest grada Senja, Senj 1877, 13.
- 17 M. Sladović, op. cit., 237.
- 18 Beč, Ratni arhiv: G I H 1501
- 19 D. Farlati: Illyricum Sacrum V, Venetiis, 1775, 123.
- 20 M. Bogović: Crkvene prilike u Senju u 14. stoljeću i statut senjskog kaptola, S. Zb. 15/1988, 21.
- 21 M. Magdić, op. cit., 30.
- 22 Beč, Nacionalna biblioteka, zbirka karata AA XVII 3
- 23 J. Frančišković, Gdje je bila opatija sv. Jurja, Bogoslovska smotra 15/1927, 489–492.
M. Bogović, Prijelazno stoljeće... 82–4, i dr.
- 24 A. Glavičić, Izvještaj o značajnim arheološkim nalazima u tvrđavi Nehaj u Senju, maja 1964. godine, S. Zb. 1/65, 320–1
M. Bogović, op. cit., 84.
- 25 Obnova kule Nehaj izvedena je prema projektu prof. J. Denzlera, ing. arh. i M. Viličić, dipl. ing. arh.
- 26 Godine 1856.
- 27 R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine III/1889, 115–6: LIV
- 28 M. Magdić, Statut kralja Ferdinanda III od godine 1640. za grad Senj, VZA II/1900, 79.
- 29 M. Sladović, op. cit., 184
- 30 Ib. 364–6.
- 31 M. Magdić, Topografija... 150.
- 32 Gj. Szabo, Arhitektura grada Senja u HKS Senj, 1940, 38.
- 33 A. Glavičić, Kulturno–povijesni... 293.
- 34 M. Bogović, Crkvene prilike... 21.
- 35 Beč, Nacionalna biblioteka, zbirka rukopisa: 8608/103.
- 36 Beč, Nacionalna biblioteka, zbirka karata: AA XXX 12.
- 37 Cod. dipl. V, 365–371: 210
- 38 M. Bogović, op. cit., 20
- 39 M. Sladović, op. cit., 175, 232
- 40 Gj. Szabo, op. cit., 38
- 41 A. Glavičić, op. cit., 265
- 42 Beč, Ratni arhiv: G I H 1505.

Zusammenfassung
**Skizzen der graphischen Rekonstruktionen einiger alter
 Sakralbauten von Senj**
Melita Viličić

Wie es bekannt ist, gibt Valvasor gegen das Ende des XVII. Jahrhunderts in seiner Beschreibung von Senj an, daß die Stadt zwölf Kirchen und zwei Kirchen mit Klöstern hatte, die des St. Franjo und St. Nikola.

Bis zu jener Zeit aber waren jedoch einige Kirchen schon zerstört, und zwar diejenigen, die in älteren Dokumenten vorkommen; heute wissen wir auch über all die, die Valvasor angibt, nicht bescheid.

Binnen der Stadtmauern, und das interessiert uns hier, besteht eine Reihe von Bauten für die – aufgrund der Tradition und aufgrund alter Dokumente, Pläne und Veduten von Senj – festgestellt wurde, daß es Kirchen gewesen sind. So können wir neben der Kathedrale, den Kirchen von St. Franjo und St. Nikola – gegen das Ende des XIX. Jahrhunderts zerstört – die Lokation und das Originalaussehen einiger Kirchen vermuten: Heiliger Geist, St. Ivan der Tauffer, St. Juraj, St. Marija Magdalena und St. Antun der Abt (es gibt etwas weniger Daten über die Kirchen von St. Juraj und St. Antun); wir können sie mindestens als Skizzen graphisch rekonstruieren.

Für die graphische Rekonstruktion der Kathedrale gibt es viele Angaben, die bedeutendste von ihnen ist die gleiche Profilisation der Ornamente im mittleren Teil der heutigen Front und in der Ecke neben der Kultstätte; das beweist ihr originaler romanischer Einschiffkorporus (darüber im S. Zb. III). Die Kirche des St. Franjo wurde im XIX. Jahrhundert architektonisch aufgenommen. Nach einer älteren Vedute aus 1749, hatte ihr Turm einen Abschluß, sowie auf anderen Photos; doch, auf Valvasors Vedute ist ihr Turm ohne diesem späteren barocken Abschluß, gebaut einer Warte ähnlich, mit einem Fortifikationscharakter; so wird sie in unserem Beitrag mit dieser Korrektur angegeben. Für die Kirche und das Kloster des St. Nikola gibt es sehr wenig Daten, so daß ihre graphische Rekonstruktion durch eine Skizze fraglich ist; sie ist hypothetisch, aber doch möglich.

Das Aussehen der Stadt als Ganzes wurde beachtlich durch kleine Kirchen beeinflusst. Durch ihre bescheidenen, aber immer erkennbaren Formen mit Spindel – und Glocke – an der Spitze der Hauptfront, haben diese Kirchen das Baugewebe der Stadt bereichert.

Ihre Religionsfunktion haben sie mit öffentlichen Aufgaben verbunden: ihre Glocken riefen zu Sitzungen im Stadtrat und zu Gerichtsverhandlungen in der Stadtloge, wie es die alten Dokumente von Senj angeben.